

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

БІЛОУСОВ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 346.2:336.279(477)

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕ-
ННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ
СУБ'ЄКТІВ НЕКОМЕРЦІЙНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯ-
ЛЬНОСТІ**

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне
право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертація є рукописом

Робота підготовлена на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент **Бойчук Роман Петрович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Устименко Володимир Анатолійович**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, директор, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України;

– кандидат юридичних наук, доцент **Килимник Інна Ігорівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист відбудеться 12 квітня 2021 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано 10 березня_2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні проблема відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом через перманентність кризових явищ, притаманних збалансованому процесу ринкового розвитку, набуває особливої актуальності. Тривалий час у науковій доктрині й практичній діяльності з антикризового управління вважалося, що немає потреби норми законодавства у сфері банкрутства застосовувати до суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Однак такі суб'єкти також можуть мати кредиторів, права й інтереси яких повинні задовольнятися й дотримуватися самими учасниками відносин некомерційного господарювання. Така теза відповідає, по-перше, змісту і духу самої доктрини господарського права, а по-друге, зменшує фінансове й економічне навантаження на тих суб'єктів господарських відносин, які виступають засновниками перших.

Важливим аспектом актуалізації аналізованої проблеми виступає й зміна законодавства у сфері банкрутства в Україні. Запровадження нового законодавчого акта – Кодексу України з процедур банкрутства – відкриває нові можливості для підвищення ефективності регулювання економічних відносин, недопущення виведення активів, які мають потенціал для господарського обігу, з економіки, уникнення порушень прав кредиторів суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Усе це зумовлює необхідність і доцільність розробки й законодавчого закріплення інституту банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання, запровадження нових інструментів антикризового управління ними з метою недопущення банкрутства та ліквідації.

Додаткової актуальності дана проблема набуває також з огляду на те, що більшість суб'єктів некомерційного господарювання має суспільну значущість, виступає важливим елементом системи задоволення потреб населення в таких сферах, як освіта, медичне і соціальне забезпечення тощо. Через це утримання таких установ, підприємств і організацій є обов'язком держави або органів місцевого самоврядування, але для того, щоб таке утримання було ефективним, позбавленим корупційних складових, необхідно запровадити й законодавчо закріпити низку інструментів подолання стану неплатоспроможності вказаних суб'єктів.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі господарського права, зокрема Т. А. Безземельна, Ю. Ю. Браславець, Д.В. Задихайло, Л. В. Машковська, Г. О. Попадинець, Т. В. Попова, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова та ін.

Окремі аспекти правового статусу й правового режиму господарської діяльності деяких категорій суб'єктів некомерційного господарювання розглядалися О.М. Вінник, Д. Ротар, В.В. Сергієнко, І. Я. Ткачук, В. В. Черникова тощо.

Теоретико-методологічну базу правового регулювання відносин неплатоспроможності розробляли такі науковці, як В. О. Будяк, Т. Е. Валєєва, Ю. Ю. Журавльова, Є. Є. Іонін, А. І. Кубах, М. І. Лагун, В. В. Мачуський, П. Д. Пригуза, Р. Г. Щокін та ін.

При аналізі зарубіжного досвіду у сфері відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності стали у нагоді напрацювання таких вчених, як Г. Анхер, Е. Джеймс, М. Джагерс, Д. Мур, Л. Саламон, Д. Сігал та ін.

Зазначене вище обґрунтовує актуальність обраної теми дисертаційної роботи, пояснює її структуру, зміст, вибір наукового, нормативно-правового та емпіричного матеріалу, що використовувався при її виконанні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено відповідно до плану наукових досліджень кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах комплексної цільової програми «Правове забезпечення і реалізація політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U999962).

Тему дослідження «Господарсько-правове забезпечення попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності» затверджено вченою радою 15 березня 2013 року (протокол № 7).

Об'єкт дослідження – відносини у сфері практичної реалізації процедур з відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Предмет дослідження – господарсько-правове забезпечення процедур попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Мета й завдання дослідження – пошук оптимальних механізмів господарсько-правового регулювання процедур відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1) розкрити історичні передумови розвитку законодавства щодо створення та функціонування суб'єктів некомерційної господарської

діяльності;

2) визначити особливості правового статусу окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності;

3) встановити специфіку сучасного стану господарсько-правового забезпечення платоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності на етапі їх створення;

4) визначити ознаки й особливості неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності;

5) виокремити та з'ясувати природу господарсько-правових засобів попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності;

6) з'ясувати процесуальні особливості щодо процедурних питань неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності;

7) запропонувати шляхи оптимізації господарсько-правового забезпечення процедури припинення окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Методи дослідження. Практична цінність і достовірність результатів дослідження досягнуті шляхом поєднання в процесі наукового пізнання загально- й спеціально-наукових методів, притаманних правовій науці, а також науці державного управління.

Висока релевантність і практична цінність отриманих результатів пояснюється застосуванням системного підходу, за допомогою якого було зроблено необхідний аналіз сучасного стану господарсько-правового забезпечення процедур відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності (розділ 2, підрозділ 1.3). У межах дослідження загальних засад попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності найбільшого успіху було досягнуто за рахунок поєднання методів діалектики, аналізу і синтезу (підрозділ 1.1). Використання одночасно методів історизму й формально-логічного дало змогу з'ясувати основні засади процесу формування законодавства щодо створення і функціонування суб'єктів некомерційної господарської діяльності (підрозділ 1.2.).

Завдяки формально-правовому методу було розкрито зміст, принципи й особливості нормативно-правового попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності на етапі їх функціонування (підрозділ 2.1.). Спираючись на методи комплексного аналізу, герменевтики і формально-логічний метод, досягнуто необхідних результатів у процесі аналізу господарсько-правового забезпечення вказаних процедур (підрозділи

2.2., 2.3). Усе це у сукупності дозволило не лише виявити основні детермінанти й характерні риси існуючих форм і моделей відносин у сфері відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання, а й встановити особливості правового регулювання окремих аспектів здійснення такої діяльності, залежно від правового статусу таких суб'єктів.

Метод правового моделювання дав змогу надати рекомендації щодо оптимізації господарсько-правового забезпечення відносин у сфері попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем відновлення платоспроможності й банкрутства суб'єктів некомерційної господарської діяльності; вітчизняне законодавство в аналізованій сфері, особливо положення Кодексу з питань банкрутства, а також усталена судова практика з питань, що стали предметом вивчення в дисертаційному дослідженні.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що представлена робота є першою у вітчизняній правовій науці, в якій проведено комплексне дослідження питань господарсько-правового забезпечення процедур відновлення платоспроможності та банкрутства суб'єктів некомерційної господарської діяльності залежно від особливостей їх діяльності та етапів функціонування. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі.

Уперше:

– розроблено періодизацію процесу становлення законодавчого закріплення засад некомерційної господарської діяльності в контексті потреб господарсько-правового регулювання процедур банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання, яка включає десять періодів, кожному з яких властива відповідна характеристика і ключові події, що ознаменували основні віхи розвитку теоретико-методологічного й доктринального забезпечення науки господарського права сукупністю інструментів наукового пізнання і положень наукової доктрини у сфері правового регулювання відносин некомерційного господарювання;

– запропоновано для практичного закріплення в законодавстві інститут санації суб'єктів некомерційного господарювання. Зокрема, виокремлено сукупність теоретичних засад здійснення даної процедури, обґрунтовано доцільність і вибудовано логіку даної процедури. Запропоновано внести зміни до Кодексу України з процедур банкрутства, доповнивши його статтею «Стаття 51. Особливості санації суб'єктів некомерційного господарювання»;

– доведено доцільність запровадження нового господарсько-правового інституту банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання державної та/або комунальної форми власності, запропоновано внести зміни до Кодексу України з процедур банкрутства, доповнивши його статтею «Стаття 961. Особливості банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання державної та/або комунальної власності».

Удосконалено:

– наукові підходи щодо розуміння інструментального наповнення процедур попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання, що дало змогу запропонувати власне формулювання категорії «боржник», а саме «боржник – це юридична особа – суб'єкт підприємницької / не підприємницької діяльності, створений в будь-якій організаційно-правовій формі і будь-якої форми власності (окрім казенних підприємств), або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку із здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможні виконати протягом трьох і більше місяців свої грошові зобов'язання, що виникли у процесі здійснення ним господарської діяльності, після настання встановленого строку їх виконання, підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено Кодексом України з процедур банкрутства»;

– наукові підходи щодо наявного алгоритму припинення суб'єктів некомерційної господарської діяльності, який включає наступні етапи: I – прийняття органом управління, до сфери компетенції (відання) якого входять відповідні заклади охорони здоров'я, культури чи освіти державної або комунальної форми власності, рішення про припинення або ліквідацію такого закладу; II – повідомлення органом управління державного реєстратора юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань про прийняття рішення про припинення або ліквідацію закладів охорони здоров'я, культури чи освіти державної або комунальної форми власності, які входять до сфери управління (відання) такого органу управління; III – вирішення кадрових питань (попередження працівників; профспілкових органів і державної служби зайнятості про прийняте рішення щодо припинення закладів охорони здоров'я, освіти чи культури); IV – повідомлення про припинення закладу охорони здоров'я, культури чи освіти або інших суб'єктів некомерційного господарювання державної чи комунальної форми власності їх кредиторів і дебіторів, незалежно від строку виконання зобов'язання; V – проведення інвентаризації; VI – складання, перевірка і затвердження проміжного ліквідаційного балансу; VII – зняття з обліку в органах ДПС

України, а також в органах Пенсійного фонду України та фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування; VIII – впорядкування розрахункових і казначейських рахунків закладів охорони здоров'я, культури чи освіти державної або комунальної форми власності; IX – задоволення вимог кредиторів; X – передача нерозподіленого або невикористаного майна, знищення та/або передача архівних матеріалів і документів у спеціалізовані установи; XI – складання і затвердження звіту ліквідатора (голови ліквідаційної комісії); XII – внесення запису про ліквідацію суб'єкта некомерційного господарювання державної або комунальної форми власності до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Набули подальшого розвитку:

– наукове твердження щодо обґрунтування обрання підходів до класифікації некомерційних неприбуткових організацій, що дало змогу запропонувати авторське бачення способу групування суб'єктів некомерційного господарювання наступним чином: суб'єкти некомерційного господарювання, основною метою створення яких є здійснення благодійності (благодійні організації, деякі громадські об'єднання); некомерційні суб'єкти, які здійснюють інформаційне, організаційне і функціональне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання (торгово-промислові палати, біржі тощо); колективні некомерційні суб'єкти господарської діяльності (кооперативи, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку та ін.); фінансові некомерційні суб'єкти господарської діяльності (кредитні спілки, недержавні кредитні спілки тощо); некомерційні суб'єкти, які забезпечують реалізацію конституційних прав громадян (релігійні організації, громадські організації, політичні партії тощо);

– наукові підходи щодо виокремлення ключових принципів господарсько-правового регулювання процедур попередження платоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання. Зокрема, автором запропоновано вирізняти такі принципи, як: принцип належності, сутність якого полягає у спроможності суб'єктів некомерційного господарювання мобілізуватися самостійно, отримувати фінансову підтримку, що необхідна для досягнення статутних цілей їх діяльності, надавати послуги, розвивати й удосконалювати навички конкуренції; принцип інституціоналізації, природа якого знаходить своє відображення у спроможності неприбуткового сектора економіки реалізовувати свої проекти й надавати різного роду послуги державі та її структурним одиницям.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що теоретичні й прикладні висновки і рекомендації дослідження можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок методологічного і практичного інструментарію господарсько-правового регулювання процедур попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності;

- законотворчій діяльності – при удосконаленні окремих норм законодавства України у сфері банкрутства щодо регулювання процедур відновлення платоспроможності і банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання;

- навчально-методичній роботі – під час викладання навчальних дисциплін «Господарське право», «Господарське процесуальне право»; при підготовці підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів із питань відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Апробація матеріалів дисертації. Основні наукові положення й висновки дисертаційної роботи, а також практичні рекомендації щодо вдосконалення господарського законодавства України обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових заходах, зокрема: «Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві» (м. Харків, 26 лютого 2019 року), «Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років» (м. Харків, 23 січня 2020 року), «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва» (м. Харків, 16 листопада 2020 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг рукопису становить 211 сторінок, з яких основний текст – 209 сторінки, додатки – 2 сторінки. Список використаних джерел становить 154 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання, а також характеристику використаної методологічної бази, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про опублікування й апробацію основних положень роботи.

Перший розділ «Загальні положення господарсько-правового

забезпечення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності» структурно об'єднує два підрозділи й присвячений дослідженню питань розвитку законодавства щодо створення та функціонування суб'єктів некомерційної господарської діяльності та з'ясуванню правового статусу окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності в процедурах неплатоспроможності.

У підрозділі *1.1 «Історія розвитку законодавства щодо створення та функціонування суб'єктів некомерційної господарської діяльності»* досліджено та запропоновано авторську періодизацію формування законодавчого закріплення засад здійснення некомерційної господарської діяльності із виокремленням 10 етапів .

Зроблено висновок, що сучасне законодавство України у сфері правового регулювання некомерційної господарської діяльності постійно еволюціонує, поступово просуваючись у напрямі розробки єдиного нормативно-правового акта, що передбачав би не лише основні види, порядок реєстрації й ліквідації суб'єктів некомерційної господарської діяльності, а й дозволив би створити й ефективне середовище для їх функціонування.

Установлено, що закріплення у ст. 52 ГК України трактування некомерційного господарювання в тому вигляді, в якому це зробив законодавець, відповідає вимогам економічної доцільності, оскільки містить відмежування за ключовим критерієм для цілей державного регулювання господарської діяльності, а саме – визначенням можливості оподаткування суб'єкта некомерційної господарської діяльності.

У підрозділі *1.2 «Правовий статус окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності в процедурах попередження неплатоспроможності»* досліджено питання щодо особливостей правового статусу окремих категорій суб'єктів некомерційного господарювання в процедурах попередження неплатоспроможності з урахуванням доктринальних особливостей розуміння такого статусу, особливостей правового забезпечення участі зазначених категорій суб'єктів в процедурах попередження неплатоспроможності

Зроблено висновок, що кожен суб'єкт некомерційної господарської діяльності (неприбуткові організації) вирізняється специфікою створення й функціонування, проте механізм їх діяльності в законодавстві України потребує удосконалення згідно з вітчизняними реаліями, а саме враховуючи мету та завдання створення таких суб'єктів (у першу чергу, їх суспільну значущість).

Обґрунтовано, що суб'єкти некомерційної господарської діяльності мають різний правовий статус, і через їх диференціацію за різни-

ми ознаками існують певні проблеми правового характеру щодо визначення загальних механізмів й інструментів господарсько-правового забезпечення управління їх платоспроможністю. Аналіз такого забезпечення і пошук шляхів підвищення рівня його ефективності ускладнює і той факт, що в Україні на сьогодні відсутній нормативний акт, який повноцінно, комплексно і системно регулював би відносини щодо здійснення некомерційної господарської діяльності.

Другий розділ «Суб'єкти некомерційної господарської діяльності в процедурах попередження неплатоспроможності на етапах їх функціонування та припинення» містить дослідження правового статусу суб'єктів некомерційної господарської діяльності в процедурах попередження неплатоспроможності на етапах їх функціонування та припинення.

У підрозділ 2.1 *«Поняття, ознаки та особливості попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності на етапі їх функціонування»* здійснено дослідження правового статусу суб'єктів некомерційної господарської діяльності в процедурах попередження неплатоспроможності на етапі їх функціонування.

Встановлено, що стан неплатоспроможності суб'єкта некомерційного господарювання на етапі функціонування в контексті потреб законодавства України про банкрутство слід розуміти скрізь призму визначення «неспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності». Дане визначення трансформується у двох критеріях банкрутства, які доктрина господарського права розробила для суб'єктів господарювання, причому їх зміст однаково підходить і для суб'єктів комерційного господарювання: неплатоспроможність – відсутність можливості вчасного виконання зобов'язань у встановлені строк і спосіб; неоплатність – перевищення вартості пасивів над вартістю активів. З'ясовано, що саме неоплатність і є тією внутрішньою (дійсною) ознакою, доведення й встановлення якої має відбуватися в судовому порядку.

У підрозділі 2.2 *«Господарсько-правові засоби попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності»* розглядаються господарсько-правові засоби попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Встановлено, що для ефективного попередження наявними господарсько-правовими засобами попередження неплатоспроможності

суб'єктів некомерційної господарської діяльності доцільно запровадити наступні процедури: бюджетний перерозподіл; пряме фінансування; досудова санація. Причому актуалізація та доведення необхідності запровадження останньої відкриває можливості для визначення порядку реалізації судових процедур щодо суб'єктів некомерційного господарювання, зокрема, таких як заклади охорони здоров'я, освіти, науки, культури державної або комунальної форми власності, що означає поширення приписів Кодексу України з процедур банкрутства на цих суб'єктів.

Підрозділ 2.3 *«Процедурні питання попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності»* присвячено дослідженню процедурних питань попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Наголошено, що закріплення на законодавчому рівні окремих особливостей провадження у справах про банкрутство суб'єктів некомерційного господарювання, а саме закладів охорони здоров'я, освіти, науки, культури тощо зумовлено об'єктивною необхідністю підвищення рівня ефективності управління закладами соціальної інфраструктури, що призведе до зміни самої парадигми їх управління, особливо на рівні органів місцевого самоврядування регіонів держави.

Підрозділ 2.4 *«Особливості припинення окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності»* присвячено особливостям процесу припинення окремих категорій суб'єктів некомерційного господарювання із пропозиціями щодо оптимізації господарсько-правового забезпечення припинення цих суб'єктів з метою сприяння недопущення виникнення кризи заборгованості і подальшого функціонування неплатоспроможних суб'єктів.

Зроблено висновки, що особливості процесу припинення окремих категорій суб'єктів некомерційного господарювання, пов'язані головним чином із їх особливим статусом – державна та/або комунальна установа, а важливість вчинення всіх необхідних дій ефективно, професійно й у спосіб, чітко визначений законодавством – із необхідністю збереження державного й комунального майна. Саме тому на етапі припинення такого суб'єкта некомерційного господарювання існує потреба залучення професійних арбітражних керуючих, а сама процедура припинення вимагає постійного моніторингу та удосконалення (за потреби) положень чинного законодавства.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у розробці оптимальних механізмів господарсько-правового регулювання процедур відновлення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки:

1. Спираючись на аналіз історичних передумов й особливостей розвитку законодавства щодо створення й функціонування суб'єктів некомерційної господарської діяльності, здійснено періодизацію формування законодавчого закріплення засад некомерційної господарської діяльності із виокремленням 10 етапів, які дозволили з'ясувати генезу становлення законодавства у цій царині.

2. Завдяки дослідженню особливостей правового статусу суб'єктів некомерційної господарської діяльності встановлено ознаки такої діяльності, а саме: самостійна, систематична діяльність, що має ризиковий характер і здійснюється ініціативно з метою досягнення власних статутних цілей юридичної особи; зміст некомерційної господарської діяльності полягає у створенні товару; у процесі ведення некомерційної господарської діяльності досягається соціальний й економічний результат, у тому числі отримання прибутку, який спрямовується на виконання статутних завдань такого суб'єкта господарювання. Розроблено критерії відмежування господарської комерційної від господарської некомерційної діяльності, що дає змогу до суб'єктів некомерційної господарської діяльності віднести лише некомерційних суб'єктів, що здійснюють інформаційне, організаційне й функціональне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання (торгово-промислові палати, товарні біржі тощо); колективних неприбуткових некомерційних суб'єктів господарювання (споживчі й обслуговуючі кооперативи, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку та ін.); фінансових некомерційних суб'єктів (кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, тощо).

3. Доведено, що господарсько-правове забезпечення платоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності полягає у характеристиці основних заходів (видів) платоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання, а також у аналізі господарсько-правових засобів попередження банкрутства. Обстоюється необхідність застосування до такого типу суб'єктів наступних процедур банкрутства: розпорядження майном боржника; санація; ліквідація (припинення). Відзначено, що з точки зору економічної доцільності найбільш дієвим у випадку банкрутства суб'єкта некомерційної господарської діяльності є

застосування процедури ліквідації. Причому при вирішенні цього питання слід чітко розуміти ту мету й суспільну корисність, яку несуть в собі неприбуткові організації.

4. Аргументовано, що в умовах сьогодення існує нагальна потреба у прийнятті окремого законодавчого акта, який би визначав правовий режим функціонування установ, що діють у державному секторі економіки, й установ, які не провадять діяльність із метою отримання прибутку. Цей нормативно-правовий акт повинен мати силу закону і не лише обов'язково містити вичерпний перелік характерних рис таких юридичних осіб, а й визначати межі і сфери їх діяльності, спосіб участі в господарських відносинах, порядок звітності й управління, методи й механізми контролю за їх діяльністю з боку держави, особливо щодо перешкоджання залучення таких установ до тіньових схем мінімізації результатів підприємницької діяльності суб'єктів комерційного сектору економіки. Сприймаючи логіку законодавця, зміст доктринальних положень, урахувавши особливості діяльності суб'єктів підприємництва і некомерційної діяльності, доведено, що стосовно останніх існує можливість розширення розуміння категорії «неплатоспроможність», а саме, крім іншого, її варто розглядати ще й як додатковий інструмент задоволення кредитором своїх інтересів щодо виконання зобов'язань. Особливо, якщо такі суб'єкти мають статус державних або комунальних і провадять суспільно необхідну та корисну діяльність, що вже саме по собі є особливостями відносин із ними та їх правового статусу, що тягне за собою певні законодавчі обмеження.

5. Під час аналізу господарсько-правових засобів попередження неплатоспроможності (банкрутства) суб'єктів некомерційної господарської діяльності встановлено, що, враховуючи специфіку функціонування й місії діяльності суб'єктів некомерційного господарювання таких, як заклади охорони здоров'я, культури, освіти тощо державної або комунальної власності, доцільно застосовувати подібні визначенням у законодавстві процедури відновлення платоспроможності: бюджетний перерозподіл; пряме додаткове фінансування; досудова санація з особливостями, пов'язаними із специфічним правовим режимом некомерційного господарювання й правовим статусом установ державної й комунальної власності. Під бюджетним перерозподілом розуміється комплекс заходів із додаткового фінансування та/або перерозподілу коштів у системі органу управління, до відання якого належить проблемний заклад, на утримання останнього з метою підвищення рівня його платоспроможності із мінімальними вимогами щодо виконання зобов'язань перед бюджетом і цільовими державними фондами.

Пропонується ввести категорію «бюджетний перерозподіл» до законодавства України про банкрутство, застосовуючи її виключно до суб'єктів некомерційного господарювання державної та комунальної форми власності. Під бюджетним перерозподілом для цілей регулювання Кодексу України з процедур банкрутства пропонується розуміти: «сукупність заходів, спрямованих на ефективний перерозподіл бюджетних коштів у структурі підприємств, установ, організацій, що належать до відання відповідного органу державної влади або місцевого самоврядування, шляхом тимчасового перерозподілу бюджетних коштів, виділених на фінансування такого органу, на потреби виконання зобов'язань зазначеними підприємствами, установами, організаціями в межах існуючого кошторису з метою недопущення проявів неплатоспроможності протягом одного бюджетного періоду, але не пізніше ніж за три місяці до його завершення».

6. Систематизовано теоретичні положення й надано пропозиції з практичного закріплення в законодавстві процедур судової санації закладів охорони здоров'я, освіти, науки, культури державної й комунальної форми власності, яка може вважатися ефективною на шляху до відновлення платоспроможності цих суб'єктів, зменшення фінансового навантаження на місцеві бюджети щодо утримання відверто збиткових суб'єктів, а також забезпечення і гарантування дотримання конституційних прав територіальної громади щодо доступу до соціальних послуг і об'єктів соціальної інфраструктури. Причому судова санація буде більш ефективною, якщо відбуватиметься за безпосередньої участі органів управління такого боржника, що може знайти прояв у формі відповідних програм розвитку територій, фінансових гарантій, комплексу заходів стимулюючого характеру (податкові пільги, податкові канікули для інвесторів тощо). Серед особливостей процедури судової санації закладів охорони здоров'я, освіти, науки, культури державної й комунальної форми власності виокремлюються такі: обов'язкова участь органів управління вказаних суб'єктів у процесі розробки плану санації, а також передбачення окремого розділу в цьому плані, який включав би зобов'язання органів управління щодо розробки відповідної програми підтримки соціальної інфраструктури, програми реорганізації системи відповідних закладів на всій території адміністративно-територіальної одиниці, підпорядкованої відповідному органу управління; імперативне передбачення для керуючого санацією обов'язку у процесі санації вказаних закладів отримувати згоду не лише комітету кредиторів на здійснення значних правочинів, а й органу управління боржника на здійснення правочинів за рахунок коштів від-

повідного місцевого чи державного бюджету; наділити керуючого санацією повноваженнями щодо відмови від правочинів (договорів) боржника, вчинених до порушення провадження у справі про банкрутство і не виконаних в повному обсязі, якщо їх виконання суттєво зашкоджує фінансовому становищу самого боржника, або завдає шкоди органу управління боржника, або пов'язане із залученням бюджетних коштів для їх виконання; щодо суб'єктів некомерційного господарювання недоцільно застосовувати, зокрема, такі заходи, як ліквідація дебіторської заборгованості; реструктуризація активів боржника відповідно до вимог Кодексу України з процедур банкрутства; продаж частини майна боржника; відчуження майна й погашення зобов'язань боржника шляхом заміщення активів; звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації; одержання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільнюються згідно з планом санації.

7. Виходячи з результатів аналізу сучасного стану господарсько-правового забезпечення ліквідації (припинення) суб'єктів некомерційного господарювання, доведено необхідність раціоналізації й оптимізації відповідних етапів їх припинення, запропоновано при прийнятті рішення про припинення підприємств, установ, організацій державної та/або комунальної форми власності до порушення провадження у справі про банкрутство, що здійснюється з урахуванням відомостей, внесених до автоматизованої системи про обрану арбітражним керуючим територіальність здійснення повноважень, запровадити обов'язковий автоматизований відбір кандидатів на посади голів ліквідаційної комісії. При цьому вибір арбітражного керуючого здійснюється автоматизовано з урахуванням спеціалізації, яка визначається відповідно до обраних арбітражним керуючим видів підприємницької діяльності за КВЕД і організаційно-правових форм господарювання за КОПФГ за відомостями, внесеними до автоматизованої системи.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Білоусов С.М. Банкрутство як спосіб консолідації та впорядкування активів і пасивів суб'єкту некомерційної господарської діяльності. *Економіка. Фінанси. Право.* 2017. № 12/1. С. 16-20.

2. Білоусов С.М. Проблеми організаційно-правового забезпечення процедури санації суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2017. Вип. 29. Т. 2. С. 27-31.

3. Білоусов С.М. Критерії відмежування господарської комерційної від некомерційного господарювання: правовий аспект. *ПРАВО.UA*. 2020. №3. С. 173-179.

4. Білоусов С.М. Господарсько-правове забезпечення платоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційного господарювання. *Znanstvena misel journal*. 2020. №49. С.23-26.

5. Білоусов С.М. Механізм фінансової реструктуризації суб'єктів некомерційного господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №9. URL : http://www.lsej.org.ua/9_2020/9_2020.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Bilousov S. The genesis of the development of doctrine and legislation on the establishment and operation of non-profit entities. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві : матеріали Інтернет-конф. (м. Харків, 26 лют. 2019 року)*. НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 158–161.

2. Bilousov S. Category “solvency”: the essence and features of instrumental content (problem statement). *Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років : круглий стіл, присв. обговоренню проєктів і пропозицій, поданих до підгрупи № 4 «Наука і освіта, формування регіональної інноваційної системи» з розробки Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років та Плану заходів з її реалізації на 2021–2023 роки (м. Харків, 23 січн. 2020 р.)*. м. Харків, 2020. С. 116–120.

3. Bilousov S. Some issues of insolvency of non-profit entities (problem statement). *Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва : збірн. наук. праць НДІ ПЗІР НАПрН України №2*. м.Харків, 2020. С. 179–182.

АНОТАЦІЯ

Білоусов С.М. Господарсько-правове забезпечення попередження неплатоспроможності окремих категорій суб'єктів некомерційної господарської діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-про-

цесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено розгляду як теоретичних, так і практичних питань, що пов'язані з особливостями попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

У дисертації запропоновано авторське бачення правової природи органічно пов'язаних між собою та системно узгоджених процедур попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання та з'ясовано особливості попередження неплатоспроможності таких суб'єктів на етапах їх функціонування та припинення з метою підвищення рівня ефективності процесу управління ними та недопущення кризи заборгованостей і функціонування неплатоспроможних суб'єктів некомерційного господарювання, стимулювання розвитку виробництва, здійснення захисту прав добросовісних боржників і добросовісних кредиторів.

На підставі узагальнення теоретичних поглядів та практичних аспектів правового регулювання відносин із попередження неплатоспроможності окремих суб'єктів некомерційної господарської діяльності було зроблено висновок, що наявність господарсько-правового механізму попередження неплатоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання має суттєве значення як для права, так і для економіки держави в цілому, оскільки істотно впливає на стан функціонування економічної системи держави; сприяє недопущенню кризи заборгованості і функціонування неплатоспроможних суб'єктів, що в кінцевому результаті фактично унеможливує виникнення ситуацій, пов'язаних з визнанням неплатоспроможними (банкрутами) некомерційних організацій державної та /або комунальної форм власності.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, суб'єкти некомерційної господарської діяльності, попередження неплатоспроможності, забезпечення платоспроможності.

АННОТАЦИЯ

Белоусов С.Н. Хозяйственно-правовое обеспечение предупреждения неплатежеспособности отдельных категорий субъектов коммерческой хозяйственной деятельности. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; арбитражный процесс». – Национальный юридический университет имени Яро-

слава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

Диссертационная работа посвящена рассмотрению как теоретических, так и практических вопросов, связанных с особенностями предупреждения неплатежеспособности субъектов некоммерческой деятельности.

В работе были исследованы особенности правового статуса некоммерческих субъектов хозяйствования и предложена авторская классификация таких субъектов по критерию цели осуществления деятельности.

В диссертации выделена совокупность теоретических основ осуществления процедур санации субъектов некоммерческой деятельности с целью надлежащего теоретико-методологического и доктринального обеспечения исследуемых отношений и предоставления практических рекомендаций по данному институту. В работе аргументирована целесообразность введения института банкротства субъектов некоммерческой деятельности в теорию отечественного хозяйственного права с целью обогащения науки хозяйственного права новыми, интересными, оригинальными научными решениями, которые могут быть использованы в процессе изучения теории несостоятельности (банкротства), а также служить основой для выяснения специфики применения отдельных положений законодательства в сфере банкротства в отношении различных организационно-правовых форм субъектов некоммерческой хозяйственной деятельности.

В диссертации также предложено авторское видение правовой природы органически связанных между собой и системно согласованных процедур предупреждения неплатежеспособности субъектов некоммерческого хозяйствования и выяснены особенности предупреждения неплатежеспособности таких субъектов на этапах их функционирования и прекращения с целью повышения уровня эффективности процесса управления ими и недопущения кризиса задолженностей и функционирования неплатежеспособных субъектов некоммерческого хозяйствования, стимулирования развития производства, осуществления защиты прав добросовестных должников и добросовестных кредиторов.

На основании обобщения теоретических взглядов и практических аспектов правового регулирования отношений по предупреждению неплатежеспособности отдельных субъектов некоммерческой хозяйственной деятельности был сделан вывод, что наличие хозяйственно-правового механизма предупреждения неплатежеспособности субъектов некоммерческого хозяйствования имеет существенное значение как для права,

так и для экономики государства в целом, поскольку существенно влияет на состояние функционирования экономической системы государства; способствует недопущению кризиса задолженности и функционирования неплатежеспособных субъектов, что в конечном итоге фактически делает невозможным возникновение ситуаций, связанных с признанием несостоятельными (банкротами) некоммерческих организаций государственной и/или коммунальной формы собственности.

Ключевые слова: банкротство, неплатежеспособность, субъекты некоммерческой хозяйственной деятельности, предупреждение неплатежеспособности, обеспечение платежеспособности.

SUMMARY

Bilousov S. Commercial and legal support for the prevention of insolvency of certain categories of non-profit commercial entities. – Qualifying scientific work on as a manuscript.

Scientific thesis for Legal Sciences Candidate Degree in the specialty 12.00.04 “Commercial Law; commercial-procedural law”. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The scientific thesis is devoted to the consideration of both theoretical and practical issues related to the peculiarities of insolvency prevention of non-profit commercial entities.

The main focus in the scientific thesis was paid to the analysis of law enforcement practice in the context of the feasibility and need to improve the existing bankruptcy procedures of non-profit entities.

The scientific thesis also offers the author's vision of the legal nature of organically interconnected and systematically agreed procedures for preventing insolvency of non-profit entities and clarifies the features of insolvency prevention of such entities at the stages of their operation and termination to increase the efficiency of their management and preventing the debt crisis and the functioning of insolvent non-profit entities, stimulating the development of production, protecting the rights of bona fide debtors and bona fide creditors, etc.

Based on the generalization of theoretical views and practical aspects of legal regulation of relations to prevent insolvency of individual non-profit entities, it was concluded that the existence of economic and legal mechanism to prevent insolvency of non-profit entities is essential for both law and the economy in general, as it significantly affects the functioning of the economic system of the state; helps to prevent a debt crisis and the functioning of insol-

vent entities, which ultimately makes it impossible for situations related to the recognition of insolvency (bankruptcy) of non-profit organizations.

Key words: bankruptcy, insolvency, subjects of non-profit commercial activity, insolvency prevention, ensuring solvency.

Відповідальна за випуск
кандидат юридичних наук, старший викладач
О.О. Щокіна

Підписано до друку 22.02.2021 р. Формат 60х90 1/16
Ум. друк. арк. . Облік.-вид. арк. .
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Тираж 100 прим. Зам. № 987

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77